

פרק כ"ח / שאול בעין דור (חלק א)

הן בכך שרדף אחרי דוד וסירב לקבל את גזרת ה' האמורה
בפי שמואל כי דוד ימלוך תחתיו.

ב. הרקע

כעת נוכל לעבור לפסוקים המתארים את הרקע לפנייתו של
שאול לבעלת האוב:

(ד) וַיִּקְבְּצוּ פְּלִשְׁתִּים וַיָּבֵאוּ וַיַּחֲנוּ בְּשׁוֹנִים וַיִּקְבֹּץ שָׁאוּל
אֶת כָּל יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנוּ בְּגִלְבָּעַ: (ה) וַיֵּרָא שָׁאוּל אֶת
מַחֲנֵה פְּלִשְׁתִּים וַיֵּרָא וַיַּחֲרֵד לְבוֹ מְאֹד:

פעם נוספת מגיב שאול באופן קיצוני למערכה מול
פלשתים. בפרק י"ג, כזכור, לא עמד שאול בציוויו של
שמואל והקריב את העולה טרם זמנה בגלל הלחץ מפני
פלשתים, ולאחר מכן נותר פסיבי עד לפעולתו של יונתן.
במערכה השנייה מול פלשתים נאמר על עם ישראל, ושואל
בתוכם, שכאשר שמעו את דברי גלית הגיבו בפחד: "וַיִּשְׁמַע
שָׁאוּל וְכָל יִשְׂרָאֵל אֶת דְּבַר הַפְּלִשְׁתִּי הָאֵלֶּה וַיַּחֲתוּ וַיֵּרָאוּ
מְאֹד" (י"ז, י"א). כעת מגיעה הידרדרות נוספת – "וַיֵּרָא וַיַּחֲרֵד
לְבוֹ מְאֹד": תיאור אישי, שלשוננו חריגה וחריפה במיוחד.

לכאורה מגיב שאול למצב באופן חיובי: "וַיִּשְׁאֵל שָׁאוּל בַּה' (פס' ו). ברם, התגובה לפנייתו שלילית: "וְלֹא עָנָה ה' גַּם
בְּחִלּוֹת גַּם בְּאִוְרִים גַּם בְּנְבִיאִים".⁴ המקרא אינו מבאר
מדוע לא ענה ה'.⁵ רש"י כתב כי אי-ההיענות באורים היא
מידה כנגד מידה על השמדת נוב: "גם באורים – לפי שהרג
נוב עיר הכהנים לא נענה".⁶ ניתן לבסס זאת על כך
שבדבריו לשמואל משמיט שאול את האורים ומציין רק
"וְלֹא עָנָה עוֹד גַּם בְּיַד הַנְּבִיאִים גַּם בְּחִלּוֹת" (פס' טו),
ומבאר שם רש"י: "אבל באורים ותומים לא אמר לו, ואף
על פי ששאל בהם כמו שאמור למעלה, שהיה בוש ממנו על
שהרג נוב עיר הכהנים". עם זאת, הרחבת העונש גם
לחלומות ולנביאים נראית דחוקה במקצת, ועל כן נראה
שיש למצוא הסבר אחר להתעלמות ה' משאול.

מסתבר אפוא, שהתעלמות זו נובעת מרצף כישלונותיו
הדתיים והמוסריים של שאול לאורך כל הדרך,
שבקבוצתיהם סרה מעמו רוח ה' והפכה לרוח רעה (עיי' פרק

א. המצג

פרק כ"ח מתאר את השלב האחרון בהידרדרותו של שאול
המלך, ערב צאתו אל הקרב האחרון. בפרק שוררת אווירה
קודרת, ויש בו דרמה אשר הציתה את דמיונם של משוררים
וסופרים. בשיעורים הקרובים נבחן את הפרק, ונסה לעמוד
על המסרים שמבקש המקרא להעביר דרכו.

בפתח הסיפור, בפס' ג,¹ מובא מצג, המציין שתי עובדות²
החשובות להבנת האירועים שבפרק:

(1) וַשְׁמוּאֵל מֵת וַיִּסְפְּדוּ לוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּרָמָה
וּבְעִירוֹ³ (2) וַשָּׁאוּל הִסִּיר הָאֲבוֹת וְאֶת הַיְדֻעָנִים
מֵהָאָרֶץ:

בפשטות חשובות שתי העובדות הללו כדי להבין מדוע
נזקק שאול להעלות את שמואל באוב, ומדוע פחדה בעלת
האוב משאול. ברם, נראה שלמצג זה תפקיד נוסף: להנגיד
בין דמות הנביא לבין האבות והיידעונים. הסרת האבות
על ידי שאול נראית כפעולה חיובית, אך העובדה שהדבר
מסופר דווקא כאן (בניגוד למות שמואל, שכבר נזכר לעיל
כ"ה, א), בפרק בו הולך שאול עצמו לבעלת האוב, אינה
לשבחו. יתרה מזאת, התורה כורכת את איסור האבות
והיידעונים בחיוב לשמוע בקול הנביא:

כִּי אִתָּה בָּא אֵל הָאָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱ-לֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לֹא
תִלְמַד לַעֲשׂוֹת כְּתוֹעֵבַת הַגּוֹיִם הָהֵם. לֹא יִמָּצָא בְּךָ
מַעֲבִיר בְּנוֹ וּבִתּוֹ בְּאֵשׁ... וְחָבֵר חָבֵר וְשָׂאֵל אֹב וַיְדַעֲנִי
וְדַרְשׁ אֶל הַמִּיתִים... כִּי הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אִתָּה יוֹרֵשׁ
אוֹתָם אֶל מַעֲנֵנִים וְאֶל קַסְמִים יִשְׁמְעוּ וְאִתָּה לֹא כֵן
נָתַן לָךְ ה' אֱ-לֹהֶיךָ. נְבִיא מְקַרְבֶּךָ מֵאֲחֶיךָ כְּמִנֵּי יָקִים
לָךְ ה' אֱ-לֹהֶיךָ אֲלֵיו תִּשְׁמָעוּן

(דברים י"ח, טו-טז).

ייתכן אפוא, שהפסוק הכורך את הסרת האבות והיידעונים
במותו של שמואל בא להזכיר ולהטעים, כי בד בבד עם
המעשה החיובי של הסרת אמצעי הכישוף האסורים סירב
שאול לשמוע בקול הנביא. שאול קיים רק את ה'סור מרע'
שבצו התורה, אך לא המשיך ל'עשה טוב', הן בכך שלא
מילא אחר ציווייו של שמואל במילואם (בפרקים י"ג וט"ו),

4 מי הם אותם "נביאים"? לדעת רד"ק, הכוונה ללהקת הנביאים שהייתה
עם שמואל (עיי' י"ט, כ); וייתכן שהכוונה לנביאים כמו גד (עיי' כ"ב, ה)
ואחרים.

5 אמנם בפס' יח נאמר "כְּאֲשֶׁר לֹא שָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה' וְלֹא עָשִׂיתָ כְּרוֹן אֲפֹ
בְּעַמְלֶק עַל כֵּן הִדְבַּר הַזֶּה עָשָׂה לָךְ ה' הַיּוֹם הַזֶּה", וניתן להבין שהדברים
מוסבים על אי-ההיענות של ה', שהיא מידה כנגד מידה על כך ששאול לא
שמע בקול ה' (וכן פירש בעל מצודת דוד שם). ברם, נראה יותר שכוונת
הפסוק ללקיחת המלכות משאול, הנוכרת בפסוק הקודם.

6 רד"ק מתייחס לבעיה המציאותית, שלכאורה לא היו האורים בהישג ידו
של שאול: "ומה שאמר 'באורים', והם לא היו אצלו שהרי היו עם אביתר
שהיה עם דוד, אפשר ששלח שם אנשים לשאול בהם על המלחמה
הזאת".

1 בפס' א-ב, המסיימים את הסיפור שבפרק הקודם, עסקנו בשיעור שעבר.

2 שתי העובדות מנוסחות בלשון עבר מוקדם – "וַשְׁמוּאֵל מֵת", ו"שָׁאוּל
הִסִּיר" (במקום 'וימת שמואל', 'ויסר שאול') – ובכך מדגיש המקרא שהן
אין חלק מן הסיפור אלא מצג לו.

3 הניסוח "וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּרָמָה וּבְעִירוֹ" קשה. רש"י כתב: "ובעירו" מוסב על
'ויספדו לו': ספדוהו ברמה כשקברוהו, וספדוהו איש בעירו. רד"ק העלה
שתי אפשרויות: או שהכתוב בא להדגיש כי קברוהו ברמה שהייתה עירו
(ולא בעיר אחרת בשם זה), או שקברוהו בתוך העיר. ואילו לדעת רבנו
ישעיה, הו"ו יתרה (כמו 'וְאֵלֶּה בְּנֵי צְבָעוֹן: וְאִיָּה וְעִנָּה', בראשית ל"ו, כד;
וראה דוגמות נוספות ברש"י שם).

מקום, השיחה שבין שאול לבעלת האוב מעוררת את בעיית הצביעות במעשהו של שאול במלוא חריפותה: בשעה שבעלת האוב אחוזה יראה ופחד מפני האויב הגדול של המכשפים, פונה אליה שאול במצוקתו ומבקש את עזרתה.

לאחר שבשלב הראשון מסרבת האישה להיענות לזר שרצה להיעזר בכשפיה, מבקש שאול לשכנע אותה שלא יאונה לה כל רע, והוא נשבע לה על כך בה'. על מעשה זה אמרו חז"ל:

אמר רבי שמעון בן לוי: למה היה שאול דומה באותה שעה? לאשה שנתונה אצל אוהבה ונשבעת בחיי בעלה, כך שאול שואל באוב וידעוני והיה נשבע לה 'חי ה' אם יקרך עון בדבר הזה'

(ויקרא רבה כו ז).

אכן, שבועתו של שאול בשם ה' נראית תמוהה בשעה שהוא מפר באופן מודע את צו התורה שלא לפנות אל האובות. עם זאת, יש להדגיש שאין בכך סתירה ממש, שכן שאול אמנם ביקש לדעת את העתידות באמצעי כישוף אסורים, אך לא היה בכך משום אמונה בעבודה זרה.¹⁰

במעשהו של שאול יש גם מעין סתירה פנימית: אם האמין ביכולתה של האישה לדעת נסתרות, הכיצד זה סבר שיוכל להערים עליה ולטשטש את זהותו?! שאול מוצג כאן אפוא כמי שאינו פועל בשיקול הדעת, כי אם באופן לחוץ וחפוז.

ואכן, לא עובר זמן רב עד שמתגלה לבעלת האוב זהותו האמתית של הזר שהופיע בחשכת הלילה:

(יא) ותאמר האשה את מי אעלה לך ויאמר את שמואל העלי לי: (יב) ותרא האשה את שמואל ותזעק בקול גדול ותאמר האשה אל שאול לאמר למה רמיתני ואתה שאול:

כתוב זה מעורר שאלה מתבקשת: כיצד ידעה בעלת האוב מתוך הסתכלות בשמואל, כי הדובר אליה הוא שאול? חז"ל השיבו, שכשהשואל היה מלך עלתה הרוח באוב באופן שונה מדרך עלייתה כשהשואל הוא אדם רגיל:

מנא ידעא בההיא שעתא דהוא שאול? אלא אמרו: לא כשהוא עולה להדיוט עולה למלך, להדיוט עולה ראשו למטה ורגליו למעלה, למלך רגליו למטה וראשו למעלה (ויקרא רבה שם).

דברים אלו מסתמכים על הפסוק הבא:

ט"ו. באופן מיוחד ייתכן שיש כאן עונש על יחסו של שאול לשאילה בה' בפרק י"ד, בשלושת שלבי המלחמה הראשונה עם הפלשתים (הישיבה הפסיבית בלא לשאול באפוד בפס' ב-ג; "אֶסֶף יָדָךְ" בפס' יט; אי-השאילה בה' בפס' לו) (וראה שיעור 24). כיוון ששאול לא שאל בה' בשעה שהיה צריך לעשות זאת, לא זכה לקבל את דבר ה' בשעה שרצה בכך. התחושה הכללית היא, שדווקא כאשר כבר רוצה שאול לשמוע את דבר ה', מתברר לו שמאוחר מדי, והפרק כולו טובב על עניין זה.

מכל מקום, התעלמותו של הקב"ה גורמת לשאול לעשות את המשגה האחרון בחייו – ההליכה לבעלת האוב:

(ז) ויאמר שאול לעבדיו בקשו לי אשת בעלת אוב ואלכה אליה ואדברש בה ויאמרו עבדיו אליו הנה אשת בעלת אוב בעין דור:

ג. המפגש

לאחר שקיבל את המידע מאנשיו, מגיע שאול אל בעלת האוב ומבקש את שירותיה:

(ח) ויתחפש שאול וילבש בגדים אחרים וילך הוא ושני אנשים עמו ויבאו אל האשה לילה⁸ ויאמר קסמי נא לי באוב והעלי לי את אשר אמר אליך: (ט) ותאמר האשה אליו הנה אתה ידעת את אשר עשה שאול אשר הכרית את האבות ואת הידעניי מן הארץ ולמה אתה מתנקש בנפשי להמיתני: (י) וישבע לה שאול בה' לאמר חי ה' אם יקרך עון בדבר הנה:

מעבר לעצם העברה על איסור הפנייה אל האובות, בולטת חומרת מעשיו של שאול בכמה נקודות. שאול מתחפש בראש ובראשונה כדי להטעות את בעלת האוב. סתם המקרא ולא פירש, כיצד ניצלה בעלת האוב בעין דור מהכרתת האובות והיידעונים, אך מתוך הדברים מסתבר שהיא נזהרה במעשיה, ולא נענתה לכל הפונים אליה. מכל

7 הצירוף "אשת בעלת אוב" כמוהו כביטוי "אשת יפת תאר" (דברים כ"א, יא). בשני המקרים נראה שהכוונה פשוט לאישה בעלת אוב' ואישה יפת תואר', שכן בעברית הקדומה שימשה במקרים רבים סיומת באות ת' במקום הסיומת המקובלת באות ה' (תופעה זו נשתמרה במיוחד בלשון השירה, בה מסתיימות באות ת' מילים רבות המסתיימות בדרך כלל באות ה', כגון 'הבה לנו עֲזֵרַת מִצְרַיִם' [תהילים ס', יג], "אם אֶתֶן שֵׁנַת לְעֵינַי" [שם קל"ב, ד] ועוד רבים).

8 מדוע דווקא בלילה? ייתכן, שההליכה בחושך הייתה חלק מהניסיון של שאול לטשטש את זהותו (רד"ק); או שאלו היו 'שעות העבודה' של המכשפים, מפחד שאול. מכל מקום, ההליכה בלילה היא חלק מן האווירה הקודרת של הסיפור, וכבר עמדו על כך חז"ל: "וכי לילה היה? אלא מלמד שהיה להם אותה שעה אפלה כלילה" (ויקרא רבה כו ז).

9 כאן כתוב "את האבות ואת הידעניי", בניגוד לפס' ג – "ושאול הסיר האבות ואת הידעניי". אפשר שכוננת פסוקנו לשם עצם קיבוצי (כמו "ואני עשה המלך שלמה בעציון גבר" [מל"א ט', כו]); אך ייתכן גם שיש כאן תופעה של הפלוגרפיה, והאות מ' שבמילה הבאה ("מן הארץ") עולה לכאן ולכאן (עוד על תופעה זו במילים שלמות ראה שיעור 23 הערה 5 ושיעור 52 הערה 9).

10 בנקודה זו משחזר שאול, איש ימיני, במידה מסוימת את חטאה של רחל זקנתו בשעה שגנבה את התרפים. בפרק ד' (שיעור 8) עמדנו בהרחבה על כך שרחל לקחה את התרפים מתוך אמונה בכוחם גלות את העתידות (ראה שם המקורות השונים לכך שהתרפים שימשו ככלי לגילוי עתידות), וזה היה חטאה העיקרי, שבעקבותיו נענשה במיתה מוקדמת על אם הדרך, ובקבורה שלא עם יתר האבות והאימהות. על הקשר הישיר של שאול לרחל עמדנו בתחילת פרק י' (שיעור 17), בשעה ששלח שמואל את שאול לקבר רחל. על זיקה נוספת בין שני הסיפורים נעמוד להלן.

(יג) וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ אֵל תִּירָאֵי כִּי מָה רָאִיתִי¹¹
וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֶל שָׂאוּל אֶ-לֵהִים רָאִיתִי עֲלִים מִן
הָאָרֶץ:

על דרך הפשט קשה להתבסס על פסוק זה, ולמעשה אין בפשטי המקראות כל דרך לענות על שאלה זו. דומה כי המקרא מתעלם בכוונה מדרכי הניחוש האסורים, ולא פירט כיצד נעשו מעשי האוב. הקושי בפסוק הוא אפוא מכוון: זו דרכו של המקרא להבליט את יחסו השלילי למעשי הכישוף. קושי דומה קיים גם בהמשך:

(יד) וַיֹּאמֶר לָהּ מַה תִּאָּרוּ וַתֹּאמֶר אִישׁ זָקֵן עֲלָהּ וְהוּא
עָטָה מְעִיל וַיִּדַע שָׂאוּל כִּי שְׂמוּאֵל הוּא וַיִּקַּד אַפָּיִם
אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ:

גם כאן אין המקרא מבאר במפורש, כיצד ידע שאול מן התיאור "איש זקן עלה והוא עטה מעיל" שמדובר בשמואל. נראה שהמעיל היה בגד מיוחד, "מלבוש המיוחד לאדם גדול וחשוב" (מצודת דוד), שאותו לבשו מלכים ואנשים חשובים.¹² אבל באופן מיוחד אפיין המעיל את שמואל. במעילו של שמואל נתקלנו כבר בילדותו ("ומעיל קטן תעשה לו אמו והעלתה לו מימים ימימה" [ב, יט]), ופעם נוספת בפרשת קריעת המעיל אחרי מלחמת עמלק (ט"ו, כז-כח). בין פרקנו לבין המסופר שם ישנה זיקה ברורה, שהרי שם אמר שמואל לשאול "קָרַע ה' אֶת מְמַלְכוֹת יִשְׂרָאֵל מֵעֲלֵיךָ הַיּוֹם וַתִּתְּנָה לְרַעֲךָ הַטּוֹב מִמֶּנִּי" – בדיוק כפי שהוא אומר לו כאן: "וַיִּקְרַע ה' אֶת הַמְּמַלְכָה מִיָּדְךָ וַיִּתְּנָה לְרַעֲךָ לְדָוִד" (פס' יז).¹³

כעת מגיע המפגש האחרון, הבלתי-צפוי, בין שמואל לשאול, שאליו שאף שאול. האם ישיג המפגש את מטרתו?

*****
כל הזכויות שמורות לשיבת הר עציון ולרב אמנון בוק, תשס"ח
עורך: בעז קלוש
*****
בית המדרש הווירטואלי שליד ישיבת הר עציון
האתר בעברית: <http://www.etzion.org.il/vbm>
האתר באנגלית: <http://www.vbm-torah.org>
משרדי בית המדרש הווירטואלי: 02-9937300 שלוחה 5
דואל: office@etzion.org.il
*****

11 רד"ק מבאר, שדבריו של שאול נחלקים לשניים: "לפיכך אמר לה שאול 'אל תראי, כלומר ממה שאת יראה אל תראי, כי לא אמיתך, כי כבר נשבעתי לך; אבל מה ראית שהכרת שאני שאול?', ועל זה הייתה התשובה 'א-להים ראיתי עליה מן הארץ', שמשמעה על פי חז"ל: 'ראיתי אדם גדול עולה מן הארץ רגליו כלפי הארץ מה שאינו מנהג העולם, לפיכך ידעתי כי שאול המלך אתה ולכבודך עלה כן'.

12 פרט לשמואל, היחידים בספר שמואל שנאמר עליהם כי לבשו מעיל הם שאול (כ"ד, ד) ויונתן (י"ח, ד).

13 ועיין בשיעור האחרון לפרק ט"ו (שיעור 29), שם עסקנו בשאלה המפורסמת מי קרע את מעילו של מי, וציינו כי לפי הפשט, היה המעיל הקרוע של שמואל. על דרך החידוד ניתן לומר, שכעת זיהה שאול את שמואל על פי המעיל הקרוע...